

HC archief
Wim Laumanns

haptonomisch CONTACT

jaargang 1, nr.1, dec. 1989

HET HOE EN WAT VAN BIJDRAGEN AAN DIT BLAD

Het staat al kort samengevat op de binnenkant van de omslag, maar voor de eerste keer willen we u nog even duidelijk maken hoe we uw kopij graag ontvangen:

- Voor de leesbaarheid en het verwerken van de tekst is machineschrift noodzakelijk.
- Hoe oorspronkelijker hoe liever. We kennen allemaal wel de verhalen over de collega om de hoek, die zoveel fouten maakt. Wat we liever willen weten is hoe u het doet met uw mislukkingen, frustraties, valpartijen en ...o vreugde, uw goede ervaringen.
- Sommigen drukken hun gevoelens gemakkelijker uit in een gedicht, ook deze zijn van zeer welkom.
- Als u citeert – omdat een ander het al mooi geschreven heeft – dan graag vermelding van de naam van de oorspronkelijke auteur en de plaats waar u het citaat vond.
- De redactie beoordeelt artikelen, behalve op goed taalgebruik, ook inhoudelijk. Relevantie, relatie met Haptonomische aspecten en openheid zijn de belangrijkste criteria. Wanneer nodig, zal de redactie haar motieven duidelijk maken.
- Bij ingezonden brieven en commentaren dient u zicht te realiseren, dat dit een driemaandelijks tijdschrift is. Uw stukken hoeven geen 'eeuwigheidswaarde' te hebben, maar de tijd slijt.
- Voor suggesties en opmerkingen staan wij altijd open.
- Wellicht ten overvloede zij vermeld, dat die bijdragen, die niet voorzien zijn van naam en adres van de auteur – hoe briljant misschien ook – niet voor publikatie in aanmerking komen. Publikatie van anonieme brieven is uitsluitend mogelijk indien naam en adres van de auteur bij de redactie bekend zijn.
- Een meer technisch verhaal (als u werkt met een tekstverwerker) met richtlijnen voor auteurs kunt u aanvragen bij het redactiesecretariaat.

INHOUD

Namens de redactie	2
Namens het bestuur	3
Van de hoofdredacteur	4
Het Hoge Woord, W. Pollman-Wardenier	5
Over Vrijheid van Meningsuiting, Mia F.W. van Luttervelt	12
Helderheid begrensd, Joost Leonhardt Verslag van 3 avonden rond seksualiteit	15
Mededelingen	26
De haptfoon	32
Agenda 1990	30
Ingezonden brieven	33
Het hoe en wat van bijdragen aan dit blad	37

NAMENS DE REDACTIE

In dit nummer treft u een verscheidenheid van artikelen en rubrieken aan. Met enige trots vermelden wij het hoofdartikel van de hand van *Willem Pollman*, voormalig rector van de Academie voor Haptonomie te Doorn, **Het Hoge Woord**.

'**Helderheid begrensd**' is een verslag van drie conferentieavonden rond het thema *sexualiteit*. *Joost Leonhardt*, lid van de Voorbereidingscommissie, tekent voor het enorme werk, wat het schrijven van zo'n verslag inhoudt.

Mia van Luttermvelt peinst over de vrijheid van meningsuiting in een rubriek die tot mee-peizen noodt.

Een kritische noot bij de laatste conferentieavond vindt u in de rubriek **INGEZONDEN BRIEVEN**. Haast overbodig te melden dat in deze rubriek de verantwoordelijkheid voor de inhoud geheel voor de schrijvende is.

De redactie laat u weten hoe en wat zij van u verwacht als u haar met een bijdrage verblijdt. Dit is een eenmalige mededeling.

De *Voorbereidingscommissie* voor de conferentieavonden maakt het programma voor de komende maanden bekend en zal dat voortaan via dit blad doen. Uiteraard bij een 'verenigingsblad' treft u mededelingen en deze keer een uitnodiging van het *Bestuur* van de vereniging aan.

En dan is er nog ons cursiefje, een wat scheef tegen het leven aankijkend rubriekje, dat niet al te serieus genomen moet worden, hoewel...

'Geniet aan de rug' noemt onze drukker dit blad.
Geniet ook aan de voorkant en binnenin, is ons advies.

NAMENS HET BESTUUR

Voor u ligt de uitgave van Haptonomisch Contact.

De haptonomie heeft zeker de laatste jaren, vooral in Nederland meer bekendheid gekregen en de verspreiding van literatuur hieromtrent is hand over hand toegenomen.

Alhoewel de toepassingsmogelijkheden van de haptonomie wellicht nog in de kinderschoenen staan, onmiskenbaar is, dat de beeldvorming in allerlei vormen van 'gezondheids'-zorg steeds tastbaarder wordt. Het aantal mensen die, vanuit hun persoonlijke wens en interesse een basisopleiding in de haptonomie volgen, stijgt jaarlijks.

De Nederlandse Vereniging voor Haptonomie heeft zich bij haar oprichting ten doel gesteld de belangen van de haptonomie, ook in woord en geschrift, te zullen behartigen en stimuleren.

Het is dan ook met groot genoegen, dat het bestuur de in mei jongstleden geïnstalleerde redactiecommissie van dit tijdschrift van harte complimenteert met deze eerste uitgave.

Het is de wens van het bestuur dat dit blad haar weg zal vinden niet alleen onder leden van de vereniging, maar op den duur een veel groter publiek zal weten te bereiken, waarin het ondermeer mogelijk wordt het goede en de beperkingen van de haptonomie óók aan papier toe te vertrouwen.

Bij deze inspanningen wenst het bestuur de redactiecommissie alle succes toe!

J. Koolhaas, voorzitter
H.O. Koerts, secretaris

VAN DE HOOFDREDACTEUR

Een bijzonder moment!

U leest het eerste nummer van Haptonomisch Contact, het tijdschrift van de Nederlandse Vereniging voor Haptonomie.

Zo'n eerste nummer voorbereiden kost veel tijd en energie. We hadden het er graag voor over en nu is het er. Om het poëtisch te zeggen: het vogeltje is uit het ei gekomen, het heeft nog tere vleugeltjes, maar het kan zingen.

Het is de bedoeling van de redactie bij te dragen aan de ontwikkeling van de haptonomie als wetenschap, als (levens)visie, als therapeutische mogelijkheid.

Getracht zal worden zoveel mogelijk aspecten in het licht te plaatsen. We zijn ons ervan bewust, dat ook het verzorgen van een tijdschrift een weg vol valkuilen betekent. Gelukkig staan we niet alleen. Uw bijdrage, gevraagd en ongevraagd, zijn meer dan welkom.

De redacteurs – u leest hun namen op de binnenzijde van de omslag – ambiëren het gesprek, niet de discussie, de confrontatie, niet de verkettering bij de beoordeling van het ingezondene op pubiceerbaarheid.

Het begin van nieuw leven, zo'n eerste nummer.

Het vogeltje is uit het ei gekomen, het heeft nog tere vleugeltjes, maar het kan al zingen en luister maar.....

„Het zingt niet omdat het het antwoord weet,
maar omdat het een lied heeft” (J.Walsh Anglund)

Ton Bergman

Het Hoge Woord

W. Pollman-Wardenier

W. Pollman-Wardenier is vanaf 1984 werkzaam als docente/staf lid van de Academie voor Haptonomie en Kinesionomie respectievelijk te Overasselt, Rotterdam en Doorn, waarvan de laatste jaren als rector. Na het volgen van de opleiding zwangerschapsbegeleiding en de beta cursus is zij vanaf 1978 werkzaam als haptotherapeute. ■

Voordat een Ierse Troubadour zingend en verhalend door het land mocht gaan, moest hij tien jaar studeren. Hij werd meesterverteller als hij — deels in zelf gemaakte ballades — de geschiedenis van de Ierse mensen in zelf gemaakte ballades ten gehore kon brengen. Mensen namen de tijd om naar hem te luisteren en wanneer ze zichzelf, of een gebeurtenis die indruk had gemaakt, in zijn ballades herkenden dan was het succes van de troubadour verzekerd.

Volgens een oud geschrift moest de troubadour
zo wijs zijn als een slang
zo geweldloos als een duif
zo ploolbaar als een wilg en
zo standvastig als een eik.

In deze eigenschappen die van de meesterverteller verwacht worden klinkt het respect door voor de mondelinge overlevering. De troubadour moest kwaliteit hebben, want hij bewaarde de geschiedenis, cultuur en traditie voor later. Hij verzamelde en gaf door en verbond mensen en landstrekken met elkaar. De melodieuze en teksten waren eenvoudig zodat ze 'meegenomen' konden worden naar huis, naar het werk, maar bovenal: ze konden worden doorverteld.

Vertellers hebben het langste leven, want ze zijn nooit klaar. De vertelling staat heel dicht bij het leven; staat altijd in relatie tot een gebeurtenis; de

HC-archief
Wim Lumans

verteller geeft er zijn eigen kleur aan, hij accentueert, hij overdrijft, hij nuanceert, kortom hij verhaalt en dat verhaal is nooit af...

Hij verzint ook geen nieuwe woorden, maar rijgt ze aaneen, parelsnoeren van woorden, met glans, met klank, met stiltes. Het verhaal bestaat bij de gratie van de stilte. Dáár gaat het naar binnen en dáár wordt het her-innerd.

De wetenschappelijke belangstelling voor mondelinge overlevering is weer aan het toenemen. Historici noteren mondeling vertelde gebeurtenissen (oral history). Antropologen komen achter hun 'klapperbomen' vandaan en gaan in de cultuur staan waar ze mee kennis willen maken en gaan dan pas schrijven vanuit persoonlijk engagement. Verhalenderwijs vertolken is een diep creatief proces waarin wij bij de wortels van het wezenlijke aankomen.

Wij denken vaak dat taal voor het grootste deel bestaat uit mededelende communicatie. Niets is minder waar. Zwijgend zijn wij voortdurend in gesprek met onszelf. We richten veel meer het woord tot onszelf dan tot anderen. We wonen eerst in de taal, voordat we onszelf kunnen uit-zeggen. Daarom spreekt iedereen vanuit een individuele taalwereld, met eigen tonen, beelden en vormen.

Het woord laat ons niet los, er gaat een eindeloze uitdaging vanuit om ter sprake te brengen wat ons bezig houdt. We willen daarin onszelf verstaan, we willen anderen verstaan; én zelf verstaan worden. We bevinden ons dan in een doorlopende en onafgebroken activiteit van 'ontcijferen' en 'vertalen'. Het is niet prettig om te worden misverstaan en de vrees voor misvatting lijkt de meest essentiële voorwaarde voor de rijkdom van de taal.

Mensen zijn bereid om de strijd aan te binden voor het behoud van hun eigen taal. Hier raken we aan de fundamentele impuls die voortkomt uit de drang naar individualiteit en traditie.

George Steiner — een van de boeiendste taalwetenschappers die ik ken — zegt dat „de taal het middel is om de identiteit van een groep levend te houden. Het gaat in de taal om de essentiële erfenis, de geheimen en de betekenissen waarmee men zich zelf definieert, maar ook beschermt. Wie door en in de taal mag schouwen treedt een emotionele en spirituele ruimte binnen, vol herinnering, dromen, traditie en cultuur. Het is een lange schakeling van geschiedenis. Met het uitsterven van een taal gaat een volk ten onder“.

Steiner raakt hier aan een paradox van de taal: communicatie en tegelijkertijd barrière. Hij zoekt de oplossing niet in een wereldtaal, hij zegt met zijn eigenzinnige beslistheid: „wil je met anderstaligen echt in contact komen? Ga dan de taal maar leren. Het leren van een andere taal is de beste geheugen-training die er is”.

In de veelzijdigheid van het menselijk bestaan, kennen we gelukkig vele andere vormen van communiceren en verstaan die aan het woord voorbijgaan. Het gedicht van *Judith Herzberg* geeft daar een treffend aspect van aan:

Ziekenbezoek

*Mijn vader had een uurlang
zitten zwijgen aan mijn bed
Toen hij zijn hoed had opgezet
zei ik, nou, dit gesprek is makkelijk te resumeren.
Nee, zei hij, toch niet
je moet het maar eens proberen.*

Taal als zeggingskracht is een oorspronkelijk hoogst individuele kracht, maar de taal zelf is geen oorsprong. Er moet iets aan vooraf gaan, er ligt iets voor.

De oorsprong van de taal ligt volgens Heidegger in het HUIS van het ZIJN, waar alles betekenis is. Een mens participeert daarin en hij moet dat Zijnde ter sprake brengen, want dat is zijn werkelijkheid. De oorsprong van de taal ligt dus in het ter sprake brengen van wat IS.

Zonder het woord zijn zou er geen taal zijn, geen woord, geen sprekende mens. Het woord ZIJN is van ongekend grote existentie. Ook het werkwoord — natuurlijk onregelmatig niet te vervoegen in een strak schema — is een tijdloos woord. Omdat wij er zijn, wonen we ook in het woord Zijn, als zijnden en dat brengen we ter sprake.

We kunnen ook zeggen dat we door ons spreken de werkelijkheid ontdekken — we vinden de werkelijkheid niet uit, alles ligt voorhanden — , maar we maken de werkelijkheid toegankelijk en mede-delend, zoals bijvoorbeeld *Ed Hoornik* doet wanneer hij dicht over de woorden hebben en zijn:

*Op school stonden ze op het bord geschreven
Het werkwoord hebben en het werkwoord zijn
hiermee was tijd, was eeuwigheid gegeven
de ene werkelijkheid, de andere schijn.*

*Hebben is niets, is oorlog, is niet leven
is van de wereld en haar goden zijn.
Zijn is, boven die dingen uitgeheven
Vervuld worden van goddelijke pijn.*

*Hebben is hart, is lichaam is twee borsten
is naar de aarde hongeren en dorsten
is enkel zinnen, enkel botte plicht.*

*Zijn is de ziel, is luisteren, is wijken
is kind worden en naar de sterren kijken
en daarheen langzaam worden opgelicht.*

Wij weten dat onze perceptie van de werkelijkheid beperkt is, maar juist daarin ligt de uitdaging voor het steeds verder ont-dekken en ter sprake brengen. Daar vindt ook de worsteling met het woord plaats, want het woord is verplichtend, het eist van ons dat het waar is, in overeenstemming met de werkelijkheid. Een uitgesproken woord kan nooit ongezegd gemaakt worden, nooit ongedaan; het kan wel herroepen worden maar toch...

De metafoor van Heidegger is veelzeggend: "Huis van het Zijn"; het betekent dat de wereld vertrouwd raakt en meer vertrouwelijkheid krijgt, wanneer er in dezelfde taal over gesproken wordt. Het woord verbindt dus, schakelt, krijgt verbondenheidswaarde en zo voltrekt het zich in ons, aan ons, door ons; het hoort aan mij toe en aan de gemeenschap en dat stemt tot eindeloze verwondering. Het woord van de verbondenheid maakt de taal tot het Hoge Woord.

Hoe vertrouwd de wereld door de taal is, merken we goed, als we terugkomen uit een land waarvan we de taal niet kenden. Kinderen zijn daar erg duidelijk in. Ze halen opgelucht adem wanneer ze weer in eigen land zijn, om dan

vervolgens tevreden vast te stellen dat ze nu eindelijk weer normaal kunnen praten.

De gangbare woorden zijn zo belangrijk omdat ze een band leggen naar gemeenschappelijke ervaringen. Dat is de verwijzende kracht van het woord. Als we de verwijzing volgen kunnen we her-vinden, her-nemen, her-inneren.

Werkelijkheid laat zich raken door het woord en in het ter sprake brengen eigenen we ons steeds meer werkelijkheid toe, waardoor het ter sprake brengen zin krijgt. Spreken is dan zin-nemend en zin-gevend en wordt daardoor een creatieve kracht die niet alleen creëert maar ook procreëert. De voelende mens gaat altijd aan het woord vooraf. Het ter sprake brengen van onze eigen werkelijkheid is een voortdurende worsteling, omdat die werkelijkheid zich nooit geheel laat vangen.

Als wij onze diepste emoties proberen te vertellen en de onmacht voelen om datgene wat ons zo beroert nou precies in woorden te zeggen, dan haperen we steeds, we beginnen opnieuw, we praten in termen van 'alsof'... en we komen aan de grens van het onzegbare. Er vallen stiltes en degene die naar ons hoort voeren we mee naar de rand van de woorden. Ook in gestamel worden rijkdommen meegedeeld en uitgedeeld.

Met taal begeven we ons in een ordening. Het nog niet gezegde moeten we in het woord laten verschijnen en een plaats geven in het huis van het zijn. Woord is daarom niet alleen weergave, het is ook het meevoltrekken van het bestaan.

Bij onze liefde voor het Hoge Woord zullen we toch nooit mogen vergeten dat de zelfstandige woordcultuur onderdeel uitmaakt van alle andere processen van zin-ontdekking, zoals bijvoorbeeld muziek, beeldende kunst, spel, arbeid, processen die allen hun wortels hebben in hoe de mensen zich aantreffen en rationeel verhouden tot zichzelf en elkaar. We zijn geen buitenstaanders, we zijn participanten en onze emotionele verworteling speelt een beslissende rol in al ons doen en laten, én de vormen die we ervoor vinden.

Ons lichaam spreekt het eerste woord zegt Merleau Ponty, onze existentie wordt in ons lijf tot expressie gebracht en het is die existentie die we voortdurend vertalen. In onze bewegingen, in onze houding, in onze blik, onze geur, onze klank brengen we steeds ons innerlijk naar buiten. Innerlijk is vol

beweging en emotie. Hevige emoties hebben een geweldige overtuigingskracht voor onszelf. We gaan ervan trillen, beven, zweten, lachen, huilen, zuchten en zo voort. De benoeming van de emotie ontbreekt nog, maar omdat we nooit langs ons lijf kunnen leven, vraagt de emotie om een activiteit. Er ligt een appèl in verscholen op de omgeving. We brengen duidelijk iets zonder woorden ter sprake.

Woordtaal heeft nu de kracht om emotie en gedachte met elkaar te verbinden, de emotie wordt tastbaarder, als we het bij benadering onder woorden kunnen brengen. Juiste emoties hebben in de sociale omgangstaal een plaats; kunnen we onze emoties nergens kwijt, dan voelen we ons gesmoord en ontkend. Immers de grondbetekenis van onze woorden kan pas openbaar worden als zegger en hoorder beide luisteren in alle richtingen, dan is er veiligheid en mag het hoge woord eruit komen. Omgangstaal is dan ook de plaats waar de emotie zich kan laten **Horen!**

Onze taal bestaat uit letters, woorden en zinnen. Letters op zich hebben niet veel betekenis, het zijn bedachte tekens telkens voorzien van een klank, een zucht, blaas of grom. Woorden zijn aaneengeregen letterklanken die geworden zijn tot symbool en de zinnen bestaan uit symbolen die werkzaam met elkaar in verband worden gebracht.

Symbolen verwijzen altijd naar een relationeel aspect, namelijk naar situaties die zo doorleefd zijn, dat ze in de verdichting tot symbool hun verwijzende kracht volledig behouden.

Spreeken is dus verdichting, Dichting, oer-poëzie. In dit spreken staat de eigen geschiedenis centraal. Herdenkend, herinnerend verwoorden van bijvoorbeeld ons eigen verleden, herstelt of bevestigt de verhouding tot onszelf. Wij kunnen in dat verwoorden de werkelijkheid wel geweld aandoen, maar dat slaat onmiddellijk terug. Daar krijgen we last van. Ons spreken is nooit vrij, altijd verplichtend. Steeds zullen we onze plaats moeten bepalen als we uitdrukking willen geven aan gevoelens en gedachten. Als we met onze eigen woorden de beleving niet kunnen vatten zit ons dat dwars. Het lijkt alsof de zin ervan ons ontglipt zozeer staat ons spreken in verbinding met onze werkelijkheid.

Het Hoge Woord bestaat uit diepe aandacht voor alles wat IS. Het nodigt ons uit zo wijs te zijn als de slang, zo geweldloos als een duif, want woorden kunnen breken, zo plooibaar als een wilg, want woorden kunnen maken en zo standvastig als een eik, want in het woord leeft de zijns geschiedenis voort.

Bij deze beschouwingen heb ik me laten inspireren door Heideggers's Sein und Zeit, Dr. Kwant's verhandeling over de mens en zijn expressie, Bekkers verhandeling over Merleau Ponty en George Steiner's gedachtengang uitgewerkt in zijn boek After Babylon.

Over vrijheid van meningsuiting

Mia F.W. van Luttervelt

Mia van Luttervelt is vrijgevestigd haptofysiotherapeut te Den Haag. Zij studeert filosofie aan de Rijksuniversiteit te Utrecht. Ze is tevens redactielid van Haptonomisch Contact. ■

Wat waar is, werkelijk waar, weet niemand. Dat geldt overal en dus ook binnen de haptonomie. Een pragmatisch waarheidscriterium voor wetenschappelijk onderzoek is het door Peirce geformuleerde uitgangspunt, 'waarheid is wat door een ideale gemeenschap als zodanig wordt opgevat'; In de gepopulariseerde versie van James betekent het pragmatisme 'waar is, wat werkt'. Ruim een eeuw daarvoor schreef Goethe 'waar is, wat vruchtbaar is'. Wie binnen de haptonomie wil ontdekken wat waar en van waarde is, zal zijn

weg moeten vinden tussen enerzijds de terreur van de consensus en de traditie en anderzijds de babylonische spraakverwarring sinds de 'scheiding der geesten'. Het vormen van een eigen oordeel is geen eenvoudige zaak. Iedereen heeft wel een gevoel voor het ware, het mooie en het goede, maar bij enig dieper gesprek blijken deze zaken toch niet zo gemakkelijk een consensus op te leveren als aanvankelijk misschien werd gedacht. Het is goed van tijd tot tijd over dit soort dingen na te denken en gesprekken te voeren. Men zou dit filosofische reflexie kunnen noemen. Van groot belang daarvoor is gelegenheid en vrijheid van meningsuiting en verslaglegging van ervaringen en opvattingen. Vooral voor het schriftelijk openbaar maken van ervaringen en opvattingen wil dit tijdschrift gelegenheid bieden in de hoop dat het als platform bevruchtend zal werken op de ontwikkeling van de haptonomie, die ons allen ter harte gaat.

Om het belang van vrijheid van meningsuiting te beklemtonen volgt hier een fragment uit het boek *On Liberty* (1859) van de 'philosophical radical' John Stuart Mill (1806-1873):

„Ik geef toe dat de neiging van alle opvattingen om sektarisch te worden niet genezen wordt door een zo vrij mogelijke discussie, maar vaak daardoor versterkt wordt en verergerd: zodat de waarheid die gezien had behoren te worden en die niet herkend werd, des te heftiger verworpen werd doordat ze werd uitgeroepen door personen die beschouwd werden als elkaars tegenstanders. Maar het is niet op de hartstochtelijke aanhanger, maar op de kalme en meer belangeloze toeschouwer, dat het botsen van meningen zijn heilzame effect heeft. Niet het gewelddadig conflict tussen delen van de waarheid, maar het stilzwijgend onderdrukken van de helft ervan, is het kwaad dat te duchten valt; er is altijd hoop zolang er mensen gedwongen worden naar beide zijden te luisteren; juist wanneer ze slechts aandacht aan één kant geven, verhardend dwalingen en vergissingen in vooroordelen en waarheid houdt op de werking van waarheid te hebben doordat ze overdreven wordt tot leugen. En aangezien maar weinigen geestelijke gaven nog zeldzamer zijn dan het vermogen om een verstandig oordeel te vellen over twee kanten van een probleem, terwijl slechts één daarvan door een advocaat wordt vertegenwoordigd, heeft de waarheid geen kans zolang niet elk aspect, elke opvatting die een deel van de waarheid belichaamt, advocaten vindt en bovendien op zo'n manier wordt verdedigd dat men er naar luistert.

We hebben nu de noodzaak erkend voor het geestelijk welzijn van de waarheid (waarvan elk ander welzijn afhankelijk is) van vrijheid van meningsuiting, op vier duidelijke gronden, die we nu kort zullen samenvatten:

Ten eerste, als enige mening tot zwijgen wordt gebracht, dan zou die mening, want dat kunnen we tenminste zeker weten, waar kunnen zijn. Wanneer we dit ontkennen dan matigen wij ons aan dat we onfeilbaarheid zijn.

Ten tweede, hoewel de tot zwijgen gebrachte mening een onjuiste kan zijn, dan toch zou deze een element van de waarheid kunnen bevatten, zoals erg vaak voorkomt; aangezien de algemene of gangbare opinie over enig onder-

HC-archief
Wim Peumans

werp zelden of nooit de gehele waarheid is, dan is het slechts door het botsen van meningen dat het resterende deel van de waarheid enige kans heeft naar voren gebracht te worden.

Ten derde, zelfs als de heersende opinie niet alleen waar is, maar de gehele waarheid bevat, tenzij deze ernstig getoetst en krachtig betwist wordt, zal zij, door de meesten van diegenen die haar ontvangen, gehouden worden op de wijze waarop zij een vooroordeel koesteren, met weinig begrip of gevoel voor rationele gronden.

Want bovendien zal, als vierde, de betekenis van een leerstelling zelf het gevaar lopen verloren te gaan of zwakker te worden, en haar noodzakelijke uitwerking op het karakter en het gedrag verliezen: het dogma wordt niet meer dan een formele erkenning, die tot het goede niets bijdraagt, maar die de weg verspert en de opkomst verhindert van iedere oprechte en hartgrondige overtuiging, uit redelijke overwegingen of uit persoonlijke ondervinding”.

Dit fragment is mij uit het hart gegrepen. Wie nog meer hierover wil lezen, leze het origineel of de vertaling in de serie van uitgeverij Boom.

Vrijheid van meningsuiting is een kostbaar goed, dat wij in dit land maar al te gemakkelijk als vanzelfsprekend veronderstellen. Maar al te vaak worden niet welkome opvattingen ongemerkt of zelfs hardhandig onder tafel geveegd. Niet alleen de kracht van de argumenten telt, ook de geloofwaardigheid van de brenger en de sociale context waarin iets gezegd wordt. Soms is opbouwende kritiek nodig, soms keiharde afbraak van gebleken onjuistheden. Soms zacht, soms hard. Deze feitelijke gang van zaken heeft ook gevolgen voor de oordeelsvorming binnen de Nederlandse Vereniging voor Haptonomie. Mogen polemieken in dit tijdschrift en hoe netjes moeten die dan zijn? Wie bepaalt of iemand in dit blad schrijft klinkklare haptonomische onzin is en op grond waarvan mag dat nog wel of niet gezegd worden?

Wie weet wat het betekent om haptonomisch om te gaan met de vrijheid van meningsuiting mag het zeggen.....

Helderheid Begrensd

Joost Leonhardt

Joost Leonhardt is werkzaam als fysiotherapeut op haptonomische basis te Utrecht. Hij is tevens lid van de Voorbereidingscommissie van de Nederlandse Vereniging voor Haptonomie. ■

De voorbereidingscommissie (V.C.) organiseerde in het voorjaar van 1989 een drietal avonden met als verbindend thema: seksualiteit. Hier volgt een verslag daarvan.

Dit thema is gekozen omdat het aanraken binnen de haptonomische begeleiding een centraal gegeven is, waarbij de betekenis van deze aanraking in zijn emotionele beleving een grote rol speelt.

Zowel de therapeut(e) als de cliënt(e) beleven op hun eigen manier de binnen de begeleiding opgebouwde affectieve relatie. De grens tussen affectiviteit en seksuele gevoelens is niet altijd even helder. In extremo kan zich dat uiten in vormen van seksueel misbruik, waaraan helaas ook haptonomisch begeleiders zich schuldig maken.

Het met elkaar praten over seksualiteitsbeleving gebeurt echter relatief weinig in verhouding tot de mate van invloed die deze beleving heeft in therapeutische situaties waarbij de affectieve aanraking een grondgegeven is.

De conferentieavonden werden in grote lijnen als volgt opgebouwd:

- 19 januari** stond de eigen seksualiteitsbeleving van de therapeut centraal.
- 16 maart** gaven vrouwen van 'Tegen Haar Wil' uitgebreide informatie met betrekking tot seksueel misbruikte vrouwen.

14 april

volgden de juridische aspecten die spelen indien van sexueel misbruik sprake is geweest, alsmede de preventie.

De workshop van 4 november (op het moment van schrijven nog in het verschiet) zal gedurende de ochtend een afsluiting van de cyclus 'sexualiteit' inhouden, middels een toneelstuk over incest.

De conferentieavonden werden gehouden in Utrecht in Hoog-Brabant. De opkomst was verschillend. Naar mijn gevoel brachten de drie avonden de aanwezigen flink in beweging, waarbij de beschikbare tijd eigenlijk steeds tekort schoot.

19 januari, eigen sexualiteitsbeleving

Deze eerste avond stond de sexualiteitsbeleving van de therapeut(e) centraal. Voor de pauze werd er in kleine groepjes gediscussieerd. Na de pauze zou Ted Troost reageren op de door de gespreksgroepen opgeworpen vragen. Helaas bleek Ted op het laatste moment toch niet te komen. Zijn plaats werd ingenomen door een forum, waarin onder andere Peter Zwiers en Christine Pollman een zeer gewaardeerde inbreng hadden.

De gespreksgroepen bespraken zeer levendig de volgende items:

- Zelfreflexie van de therapeut; hoe helder ben je in je eigen gevoelens. Herken je zelf het verschil tussen in - vrijheid - latende - affectieve gevoelens en erotische gevoelens. Sta je open voor je eigen sexuele gevoelens wanneer die zich in een hulpverleningssituatie voordoen en hoe open ben je daarin ten opzichte van de cliënt.
- Waar liggen de grenzen in de aanraking; wanneer wordt de nadering teveel tóenadering. Hebben we gevoel en oog voor de grenzen van de cliënt of gaan we uit van onze eigen interpretaties. Hieraan gekoppeld: wat noem jij 'sexueel misbruik' en wat (nog) niet.
- Heb je überhaupt wel eens contact met collega's over je eigen sexuele gevoelens jegens cliënten en over hoe je daar mee omgaat, gesproken.

- Is een therapeutische relatie er niet een, die per definitie een ongelijke machtsverhouding creëert. Is gelijkwaardigheid vanuit de openheid en de gezamenlijkheid niet utopisch, omdat de cliënt zelf al ongelijkwaardigheid scheidt vanuit een rol- en verwachtingspatroon in een therapeutische relatie. Is seksueel misbruik niet bij uitstek een nauwelijks tegen te houden gevolg van een ongelijke machtsverhouding in een therapeutische relatie, waarin de één geacht wordt zich bloot te geven en de ander dat slechts ten dele hoeft te doen.
- Vind je dat seksueel contact toelaatbaar kan zijn in een therapeutische relatie; vind je dat seksueel contact in een hulpverleningssituatie ooit een therapeutisch doel kan dienen.
- Hoe ga je om met eventuele kennis over het gedrag van collega-therapeuten in deze. Hoever gaat het 'collegialiter' indien je weet dat die andere collega herhaaldelijk over de schreef is gegaan. Zou je zo'n collega-therapeut niet juist hulp moeten aanbieden om meer zicht te krijgen op zijn eigen grenzen.

Na de pauze kwamen een aantal van deze items terug in een discussie tussen de 'zaal' en het forum. Het items daarbij waren vooral de machtsongelijkheid, de (on-)duidelijkheid in de aanraking en de zelfreflexie. Natuurlijk lagen er geen panklare antwoorden. Als één van de grote dilemma's bleef overeind staan dat de beleving van de cliënt(e) en de therapeut(e) vaak zo verschillend zijn. De therapeut kan zijn nadering en aanraking heel duidelijk achten terwijl deze de cliënt toch in verwarring kan brengen doordat de cliënt een betekenis aan die nadering toekent vanuit een geheel eigen referentiekader.

De therapeut kan wel streven naar een gelijkwaardige relatie en zeker niet uit zijn op macht, de cliënt kan zich echter al vanaf het eerste moment van de hulpvraag in een rolpositie van onmacht bevinden en kan zich daar moeilijk uit losmaken.

Het herkennen van rolbevestigend gedrag in al zijn subtiliteiten, het (her)kennen van overdracht- en tegenoverdrachtmechanismen en het (her)kennen van de eigen grenzen en beperkingen bleken in deze forumdiscussie belangrijke elementen, waarmee de therapeut helderheid kan krijgen in het genoemde dilemma van belevingsverschillen van de cliënt en therapeut.

16 maart, met Stichting Tegen Haar Wil

Deze avond stond het seksueel misbruik in het algemeen en seksueel misbruik in de therapeutische praktijk in het bijzonder, centraal. Twee vrouwen van de stichting 'Tegen Haar Wil', namelijk Ineke van de Vlugt en Eveline Glaser, waren uitgenodigd om te vertellen over hun ervaringen met seksueel misbruikte vrouwen. Het werd een avond die sterk informatief gericht was. Het relaas van de twee vrouwen bracht een — overigens zeer complete en gestructureerde — lawine van informatie, waar de toehoorders (hoewel bekend met veel feitelijkheden) van onder de indruk raakten.

Een korte samenvatting van het exposé van de gastsprekers:

Jaarlijks krijgt de stichting Tegen Haar Wil 5000 telefoontjes van vrouwen die te maken hebben met seksueel geweld. Daarbij zijn ook gevallen te melden van seksueel geweld gepleegd door hulpverleners, waaronder zich ook 'haptomen' bevinden. Het aantal klachten neemt toe in de loop der jaren.

Algemeen aangenomen wordt, dat de geuite klachten slechts het topje van de ijsberg vormen en dat het voorkomen van seksueel geweld bijzonder frequent en veelvuldig is. Seksueel geweld speelt zich in de meeste gevallen af in de situatie van mannelijke dader en vrouwelijk slachtoffer, maar er zijn ook gevallen bekend van seksueel geweld onder gelijke sexen.

De aard van het seksueel misbruik is zeer divers en varieert van sexistische opmerkingen tot daadwerkelijke verkrachting. Veelvuldig vindt seksueel misbruik plaats waarbij de relatie misbruikt wordt en waarin er op enigerlei wijze sprake is van een ongelijke machtsverhouding. Tachtig procent (!) van de daders zijn bekenden van het slachtoffer.

De definiëring van seksueel geweld, zoals Tegen Haar Wil die hanteert is:

Elke seksueel geaarde toenadering of handeling tegen de wil van de vrouw waarbij haar (lichamelijke) autonomie en persoonlijke integriteit wordt geschonden.

De gevolgen voor seksueel misbruikte vrouwen zijn groot; zowel op korte als ook op (zeer) lange termijn. Ik volsta met de volgende opsomming: angst, vertrouwen, gevoel van onveiligheid, schuld- en schaamtegevoelens, machteloosheid, ontkenning, verdriet, woede vanwege de vernedering, verafschuwing van het eigen lijf, negatief zelfbeeld, afkeer van intieme relaties, isolement.

Vrouwen die te maken hebben (gehad) met incest zijn vaak onmachtig contact te zoeken middels een andere weg dan die van het seksueel contact, zodat zij dikwijls een 'prooi' blijven voor seksueel misbruikers.

Specifieke aandachtspunten die volgens Tegen Haar Wil voor een haptonomische begeleiding belangrijk zijn:

Eigen attitude en behandelingswijze

- bewustzijn van eigen seksuele en erotisch gevoelens naar de cliënt en hiermee kunnen omgaan.
- eigen emotionele weerstanden bij SM verhalen.
- bewustzijn van eigen ervaringen met seksueel misbruik, deze verwerkt hebben en als zodanig kunnen hanteren.
- respect hebben voor wensen, behoeften en grenzen van de cliënt.
- bewustzijn van eigen socialisatie en hoe beeldvorming eruit ziet ten aanzien van vrouwelijke en mannelijke sexualiteit, macht en intimiteit.
- bewustzijn van eigen rolspecifieke, sexespecifieke handelingswijze.
- kunnen herkennen en omgaan met overdrachtssituaties van cliënt en tegenoverdrachtsgevoelens van hem/haarzelf.
- adequaat weten te reageren op sexualiserend en erotiserend gedrag van cliënt.
- inzicht in oorzaken en gevolgen van SM in het algemeen en hulpverleningsrelaties in het bijzonder.
- vragen naar seksueel misbruik bij de intake.
- expliciete informatie over de handelingswijze.

Opleiding en Vereniging voor Haptonomie

- beroepscode (grenzen van de haptonomie)
- klachtenregelingen informatieplicht
- intervisie
- supervisie

Sexueel misbruik door de hulpverlener

In het hulpverlenerscontact bevindt de cliënt zich in een kwetsbare en afhankelijke positie. De cliënt is min of meer overgeleverd aan zowel de persoon van de therapeut als aan zijn kennis en vaardigheden. Van de cliënt wordt vertrouwen gevraagd in de hulpverlener en de cliënt wordt geacht zich letterlijk en figuurlijk bloot te geven. Deze openheid heeft een eenzijdig karakter. Het delen van intieme zaken met een persoon die goed luistert, maakt dat die persoon (de therapeut) een bijzondere betekenis krijgt. De positie van de therapeut heeft paternalistische trekken. De eenzijdige openheid creëert een projectiescherm waarop de cliënt allerlei illusies, behoeften, verlangens en negatieve ervaringen kan projecteren. Deze overdracht is van therapeutisch belang, maar er is tevens een valkuil in de therapeutische relatie. De therapeut kan gezien worden als een zorgzame vader of als de ideale partner of minnaar. Deskundigheid en zelfkennis van de therapeut wordt dan zwaar op de proef gesteld. Inzicht in eigen seksualiteitsbeleving is een must. Gevolgen voor vrouwen die sexueel misbruikt zijn door een hulpverlener zijn vooral:

- wantrouwen ten opzicht van alle hulpverleners en alle mannen vanuit de vernerende schending van geboden vertrouwen.
- medeschuldigheid; schaamte en schuldgevoelens worden versterkt door overdrachtgevoelens.
- grote verwarring en onzekerheid jegens eigenwaarde; de cliënt wantrouwt zichzelf.

Tot slot: haptonomische begeleiding van vrouwen die sexueel misbruikt zijn kan van veel waarde zijn. Een respectvolle aanraking (optimaal contact met behoud van distantie) vereist veel deskundigheid en een scherpe, intense zelfreflexie met name ten aanzien van de eigen behoefte en gevoelens en de eigen (ver)houding ten opzichte van vrouwen en seksualiteit.

Tot zover de samenvatting van het verhaal van de vrouwen van Tegen Haar Wil.

Na de pauze volgde een discussie in gespreksgroepen en was er gelegenheid tot vragen stellen aan Ineke en Eveline. Hiervan werd weinig gebruik gemaakt.

14 april, juridische aspecten

Deze derde avond stond in het teken van de juridische aspecten in geval van sexueel misbruik en van het standpunt van de diverse opleidingen aangaande klachtenbehandeling, gedragscode en preventieve mogelijkheden. De drie opleidingen werden alle uitgenodigd hun bijdrage hierin te leveren. Helaas ontving de Voorbereidingscommissie van de opleiding in Overasselt geen enkele reactie. Gelukkig waren Willem Pollman en Annejan van Minnen wel bereid hun standpunt toe te lichten.

De juridische aspecten werden voor de pauze belicht door Karin Spaargaren, werkzaam in een Amsterdams Advocatencollectief. Een samenvatting van dit juridische verhaal volgt hieronder:

Juridisch gezien hebben we te maken met het gezondheidsrecht. Hierin is het patiëntenrecht opgenomen. De drie belangrijkste patiëntenrechten zijn:

- het zelfbeschikkingsrecht
- het recht op lichamelijke en geestelijke integriteit
- het recht op inzage van het eigen medisch dossier.

Indien de cliënt deze rechten geschonden acht, kan zij een juridische procedure starten; namelijk een:

- strafrechtelijke procedure (aanklacht en beklagden-verweer worden door de rechter gewogen)
- civielrechtelijke procedure (betreft vaak de — in Nederland zeer lage — schadevergoeding)
- tuchtrechtelijke procedure (beklaagde therapeut kan straf oplopen die hem in zijn uitoefening van het beroep treft) In de toekomst (de nieuwe B.I.G-wet) gaan paramedici ook onder het medisch tuchtrecht vallen. Het medisch tuchtrecht vormt in feite een gedragscontrole door collega's onderling binnen de beroepsgroep.

Daarnaast bestaat nog het Verenigingsrecht. Hierin kan een gedragscode opgenomen zijn (beroepscode) en een klachtenregeling. Alleen de leden van zo'n vereniging kunnen gestraft worden, bijvoorbeeld door middel van roeyment. Die geroeyerde leden kunnen echter wel hun beroep blijven

uitoefenen. De Nederlandse Vereniging van Psychotherapeuten kent zo'n beroepscode, waarin ook seksuele toenadering expliciet vermeld staat.

In juridische zin wordt van seksueel geweld gesproken indien er seksuele toenadering heeft plaats gevonden tegen de wil van de vrouw. Er moet daarbij wel sprake zijn geweest van enigerlei vorm van geweld om tot strafoplegging over te gaan. Hoe langer het voorval geleden is, des te moeilijker is de bewijslast te vinden.

Dat het slachtoffer van seksueel misbruik altijd immateriële schade oploopt, staat juridisch gezien niet ter discussie, indien het delict op zich bewezen is. De patiënt heeft eigenlijk dan toch nog weinig recht. Een procedure is voor het slachtoffer meestal meer het erkennen van veel leed, dan het verhalen van schadevergoeding op de dader.

Zelfs wanneer seksueel contact plaats vindt ná het opheffen van de therapeutische relatie kan er toch sprake zijn van seksueel geweld in juridische zin, omdat de relatie geacht wordt vanuit machtsongelijkheid te starten. De verjaringsperiode daarvan bedraagt een half tot één jaar.

In de totale bewijsvoering is het zogenaamde steunbewijs zeer belangrijk. Dit steunbewijs is bedoeld om de ja-nee situatie tussen slachtoffer en beklagde te slechten. Vormen van steunbewijs zijn: daadwerkelijke fysieke schade, het verslag van de eerste klacht (bij politie, stichting Tegen Haar Wil, opleiding enzovoort) en vooral het herhaaldelijk voorkomen van klachten jegens dezelfde therapeut (arts, etc.). Vooral dit laatste geeft aan hoe belangrijk het is dat er een lage drempel is om te klagen. Een beroepscode en publiekelijk opgehangen klachtenregeling in de wachtkamer kan bijvoorbeeld drempelverlagend werken.

Tot zover de samenvatting van het juridisch betoog van Karin Spaargaren.

Na de pauze werd er door een forum gediscussieerd over gedragscode, klachtenbehandeling vanuit de opleidingen en eventuele preventieve mogelijkheden om seksueel misbruik te verminderen. Het forum bestond uit:

Annejan van Minnen (opleiding Berg en Dal)

Willem Pollman (opleiding Doorn)

Karin Spaargaren (juriste)

Hans Koerts (secretaris Vereniging voor Haptonomie)

Hans van Slooten (mede-initiatiefnemer van het samenstellen van het G.H.I-bulletin*)

Joost Leonhardt, lid V.C, voorzitter van het forum.

Een verslag van deze forumdiscussie volgt hieronder.

Gedragcode

De stichting Tegen Haar Wil en Karin Spaargaren hebben de wenselijkheid hiervan duidelijk uitgesproken.

Annejan van Minnen benadrukt dat deze gedragcode goed kan zijn, maar dat deze code het probleem van het seksueel misbruik niet oplost. Het is een totale problematiek die zijn wortels heeft in de maatschappij, de man-vrouwverhoudingen en de opvoeding. Het probleem bestaat en kan slechts beïnvloed worden door jezelf er voor open te stellen, het probleem boven water te halen en dus het beklag doen van het slachtoffer te bevorderen.

Willem heeft een primeur en kondigt de brochure : 'Ethische aspecten' aan. Deze is verkrijgbaar bij de opleiding Doorn en bevat:

- definiëring van haptokinesie en haptotherapie
- grondregels, te weten:
  - cliënt bepaalt zelf de grenzen in geaccepteerde belasting en in het ervaren van de nadering als wordende een seksuele toenadering.
  - enigerlei machtsuitoefening van de therapeut is uit den boze.
  - indien van seksuele toenadering sprake is, dient de therapeutische relatie afgebroken te worden.
  - elke vorm van seksuele toenadering is ontoelaatbaar.
  - indien van seksuele toenadering sprake is geweest, dient er opvang en verdere hulpverlening plaats te vinden voor zowel de cliënt als de therapeut.

---

*) Het G.H.I-bulletin, het groen boekje 'Seksueel Misbruik door hulpverleners' is verkrijgbaar bij de Inspectie voor de Volksgezondheid.

Hans Koerts benadrukt, dat in der tijd de verenigingsstatuten dusdanig gewijzigd zijn, dat er op dit moment geen sprake kan zijn van een Verenigings Tucht recht. Dat zou slechts georganiseerd kunnen worden na wijziging van de statuten.

Karin geeft nog eens aan, welk nut het opstellen en publiceren van een gedragscode en een klachtenregeling heeft, te weten:

- cliënten voorlichting en klachtenregeling zorgen voor een drempelverlaging en rechtsbesef van de cliënt in voorkomende gevallen van ongewenste intimiteiten.
- registratie van aantal en aard van de klachten (bijvoorbeeld ten behoeve van steunbewijs, signalering aan de doelgroep, verwijzers enzovoort).
- normstelling, waarin de grenzen verwoord zijn.
- voorbeeldfunctie en uniformiteit.
- distantiëeringsmogelijkheid ten opzicht van de betreffende hulpverlener en diens behandelingsopvatting.
- intercollegiale toetsing en opvang.

Handelswijze van de opleidingen inzake klachten

Annejan van Minnen geeft aan dat hij voornamelijk verwijst naar deskundige instanties (zie bijvoorbeeld adressen achterin het GHI-bulletin). Daarnaast stelt hij zich beschikbaar om als 'getuige-deskundige' in de rechtszaal uitleg te geven over haptonomische grondbeginselen. Moeilijk is het (doch noodzakelijk) om niet partij te trekken voor de beklagde, er is immers al een relatie vanuit de opleidingscontacten. Het voordeel van een gereguleerd Verenigingsrecht is dan bijvoorbeeld, dat de opleiding op zich in de gevallen van seksueel misbruik er buiten kan blijven. Vermenging van opleiding en ontoelaatbaar gedrag van een therapeut kan de opleiding en de geloofwaardigheid van de haptonomie - in - het - algemeen schaden.

Willem Pollman geeft de volgende handelswijze aan, zoals de Academie Doorn tot nu toe gevolgd heeft bij het binnenkomen van klachten:

- Het steunen van de klaagster (hulp aanbieden, verwijzen).
- Het helpen zodat de aangeklaagde gehoord wordt.

- Het samenbrengen van klaagster en aangeklaagde therapeut in bijzijn van twee collegatherapeuten (indien door de klaagster gewenst).
- Het inseinen van verwijzende artsen in de regio waar de aangeklaagde therapeut werkzaam is, dat de opleiding voor enige tijd het verwijzen van cliënten naar deze therapeut afraadt.
- De opleiding zal de betreffende therapeut adviseren in therapie te gaan teneinde meer zelfinzicht te ontwikkelen.

Preventieve (on)mogelijkheden

Vooraf aan bod kwamen:

- Drempelverlaging voor het indienen van klachten (code etc.)
- Meer bekendheid geven aan aard, omvang van de klachten aan de collegatherapeuten en de 'buitenwacht'.
- Meer aandacht voor zelfreflexie van de therapeut in de opleiding, Expliciet seksualiteit aan de orde stellen.
- Meer controle van collega's onderling (intervisie, supervisie)
- Nog meer aandacht binnen de opleiding voor de intentie van de aanraking (bijvoorbeeld affectiviteit en tederheid).

In het algemeen staat Annejan van Minnen wat sceptischer tegenover de preventieve mogelijkheden. Hoe 'goed' je ook opleidt, hoe deskundig de therapeut ook wordt; het zit hem in de persoon zelf als structurele problematiek en die kun je als opleiding zelf niet zozeer beïnvloeden. Willem Pollman en Karin Spaargaren zien duidelijk meer mogelijkheden in preventie gezien de genoemde maatregelen.

Tot zover het verslag van de derde avond. Hierbij eindig ik teven het verslag van de drie gehouden conferentie avonden. Hopelijk vindt de openheid, die op de avonden rondom het thema seksualiteit is betracht, voortgang in de communicatie tussen collega's onderling!!

MEDEDELINGEN

Bestuur

Het bestuur maakt van de gelegenheid gebruik om alle leden genoegelijke feestdagen toe te wensen en een frisse, energieke start in het nieuwe jaar!

Het bestuur stelt zich voor om op donderdag 18 januari 1990, voorafgaande aan de eerste conferentieavond, een gezellige en feestelijke nieuwjaarsbijeenkomst te houden in café-restaurant 'het Heidehuis', Driebergseweg, grens Driebergen-Doorn. (tegenover BP-pomp). Ontvangst vanaf 17 uur. Welkom aan allen. Een klein smaakvol buffet staat voor u klaar. Om 19.30 uur wordt gezamenlijk richting Utrecht vertrokken.

Vorbereidingscommissie

Wij hebben het genoegen u het programma voor de conferentieavonden voor het eerste half jaar van 1990 voor te kunnen leggen. Het jaarthema 1990 is **Therapieën**, verschillen therapievormen belicht naar hun eigenheid en hun relatie met haptonomische uitgangspunten.

Vooruitlopend op dit jaarthema werd op 14 september jongstleden, 'onze eigen' haptotherapie belicht door Annejan van Minnen en Mieke de Wolf en de deelnemers aan deze zeer goed bezochte conferentieavond.

Voor de opzet van deze avonden is de commissie ervan uitgegaan dat het doel van de therapie is: 'het in beweging zetten van het leven van de ander', het 'weer tot een geheel maken', het 'weer in balans komen van de ander'. De aanzet hiertoe kan vanuit heel verschillende invalshoeken gegeven worden: meer lichamenlijk gericht, meer geestelijk gericht, meer werkend met de mens

als individu, of met de mens binnen zijn levenscontext, binnen zijn gezin en vriendenkring. Uiteindelijk zal het 'geheel' alles moeten omvatten, zowel lichaam als geest, de individu en zijn levenscontext, de ziel en het heelal.

De sprekers die uitgenodigd zijn, zijn mensen die dit geheel voor ogen houden en de verschillende kanten hiervan binnen hun therapie pogen aan te reiken. Zij vertegenwoordigen wel een bepaalde invalshoek, waarvan het goed is kennis te nemen.

De commissie hoopt dat er op elke avond ruimschoots van gedachten gewisseld kan worden, zodat er meer weet zal zijn van de verschillen in elkaars uitgangspunten en de overeenkomsten in elkaars aanpak.

De eerste avond zal zijn op donderdag 18 januari 1990. De heer Frank van Ree, psychiater, zal een inleiding houden over het onderwerp: 'Psychiater, vroeger en nu, genezerik of begeleider?' Dokter van Ree was jarenlang geneesheer-directeur van het psychiatrisch ziekenhuis Vogelenzang in Bennebroek en heeft in die hoedanigheid de oude psychiatrie, de opkomst van psychofarmacum en psychotherapieën, de samenwerkingspogingen- en problemen met andere disciplines- gogen, logen en therapeuten, meegemaakt. Hij zal zowel enige historische aspecten belichten, als ook ingaan op de mogelijkheden voor de communicatie tussen 'gekrenkten van ziel' en hun begeleiders. Na de inleiding willen wij vragen stellen en beantwoorden en gedachten en ideeën uitwisselen.

15 januari 1990: algemene ledenvergadering.

5 april 1990 zal de heer Niek Brouw, arts voor orthomanele geneeskunde een lezing houden over 'het duiden van de samenhang van de psyche en het bewegingsgedrag van de mens als hulpmiddel voor psychisch welbevinden en als hulpmiddel om lichaam, geest en ziel in zijn unieke verhoudingen vrij te maken en te houden.'

Niek Brouw is naast arts, de schrijver van de boeken *Stem en lichaam*, een verslag van een onderzoek naar de opbouw van lichaam en geest ten behoeve van de vocale expressie in het algemeen en zingen (als topsport) in het bijzonder; en *Liefde, Agressie, Depressie*, een boek waarin hij verslag doet van zijn naspeuringen naar het vroegtijdig herkennen van ziektebeelden aan de hand van het bewegingsgedrag van de mens en zijn daaruit ontwikkelde psychische modellen. In de recensie over dit laatste boek staat: „Het doet een

De commissie heeft besloten in 1990 géén workshop te organiseren, opdat de leden van de vereniging niet overvoerd raken en de leden van de commissie niet overwerkt. In het programma voor 1991 wordt de mogelijkheid van een workshop opnieuw bekeken.

Alle lezingen worden gehouden in de Brabantzaal van het restaurant Hoog-Brabant, Hoog-Catharijne in Utrecht, om 20.00 uur.

Er zijn parkeergarages onder het gebouw, parkeermunten voor de gehele avond zijn verkrijgbaar à f5,- bij de receptie.

AGENDA 1990

JANUARI

	PLAATS	ACTIVITEIT	TIJD
18	café-rest. Heidehuis Driebergseweg, t.o. B.P-pomp	Nieuwjaarsreceptie	17.00-19.30
18	Rest. Hoog-Brabant Brabantzaal Hoog-Catharijne in Utrecht	Psychiater, vroeger en nu, genezerik of begeleider? Frank van Ree	20.00 Introducés welkom.

MAART

	PLAATS	ACTIVITEIT	TIJD
15	Rest. Hoog-Brabant Brabantzaal Hoog-Catharijne in Utrecht	Algemene ledenvergadering	20.00

APRIL

	PLAATS	ACTIVITEIT	TIJD
5	Rest. Hoog-Brabant Brabantzaal Hoog-Catharijne in Utrecht	De samenhang tussen de psyche en het bewegings- gedrag van de mens. Lezing door Niek Brouw	20.00 Introducés welkom.

MEI

	PLAATS	ACTIVITEIT	TIJD
10	Rest. Hoog-Brabant*) Brabantzaal Hoog-Catharijne in Utrecht	Psychomotoriek Lezing van Dr.I. Baardman	20.00 Introducés welkom

SEPTEMBER

	PLAATS	ACTIVITEIT	TIJD
20	Rest. Hoog-Brabant Brabantzaal Hoog-Catharijne in Utrecht	conferentieavond thema volgt	20.00

NOVEMBER

	PLAATS	ACTIVITEIT	TIJD
8	Rest. Hoog-Brabant Brabantzaal Hoog-Catharijne in Utrecht	conferentieavond thema volgt	20.00

---

*) Er zijn parkeergarages onder het gebouw, parkeermunten voor de gehele avond zijn à f5,- verkrijgbaar bij de receptie. Dit geldt voor alle avonden in Restaurant Hoog-brabant.

De Haptofoon

Bestaat hij al, vraagt u zich misschien af? Met de moderne technologie is zoveel mogelijk. Ik wilde dat het waar was. Hoe hij er uit zou moeten zien weet ik ook niet. Het idee dat er ineens een vreemd gezicht op een beeldschermje verschijnt, dat tegen je begint te praten, geeft mij het gevoel van 'big brother is watching you'

. .....trrrring daar gaat hij weer. Wie is dat nu weer? Met mijn haptonomisch geschoolde contactname schiet ik niet veel op. Het is op z'n minst schakelen.

'Hallo met Ina Zegels' 'Ja, hallo is Willem Lammers thuis?' 'Met wie spreek ik', vraag ik halsstarrig. 'Met het bureau voor statistiek'. Het bureau voor statistiek, wat moet Willem daar nou mee, denk ik, maar ik zeg vlot dat mijn man op dit moment niet te bereiken is, maar.... klik verbinding verbroken.

Zo kan de hele wereld op ieder moment van de dag bij je binnen vallen. Ik heb nog geleerd eerst netjes mijn naam te zeggen als ik bel. Nu vraag ik vaak of het schikt. Bij mijn vriendinnen hoor ik het al aan hun stem. 'Oh, je bent druk vanmiddag, dan bel ik na het eten wel even terug'.

Haptonomisch en telefonisch, het lijkt op elkaar maar het gaat meestal niet samen. Het is ook moeilijk om in zo'n korte tijdsperiode even contact te maken. Als ik de hoorn opneem en iemand klinkt gehaast, vergeet ik bijna te luisteren of begin te hakkelen, terwijl die ander toch zomaar binnen valt. Laatst belde er iemand op voor mijn man en ik zeg met Ina Zegels. De beller hangt op onder het mompelen van verkeer verbonden, om na vijf minuten weer terug te bellen met de vraag of dit het telefoonnummer is van Willem Lammers? Stralend zeg ik ja. Opluchting aan de andere kant; 'kan ik hem even spreken'. 'Ja natuurlijk, een ogenblikje'. De tijden zijn veranderd.

Gelukkig houd ik wel van telefoneren, vooral met mijn vriendinnen. Soms heb ik behoefte om even met iemand ergens over te praten en dan is het net of we heel dichtbij zijn. Compleet met stiltes, zuchtjes, vragen, reacties en emoties. Het kan wel, maar niet met iedereen denk ik dan. En tegen die anderen ben ik gewoon beleefd en vraag ik zelfs of ze later kunnen terugbellen omdat het nu echt niet uitkomt.

INGEZONDEN BRIEVEN

Haptotherapie, een kapotte auto.

Ingezonden naar aanleiding van de avond over haptotherapie te Utrecht op 14 september 1989.

Er zijn een aantal ingrediënten aanwezig om deze avond te doen slagen: een stampvolle zaal met hooggespannen verwachting, de nieuwe rector van de Academie voor Haptonomie, de oud-mededirecteur van diezelfde academie en een voorzitter om de zaak in banen te leiden.

Waarom voldoet deze avond dan niet aan de verwachting en wordt het de avond van A.J. van Minnen? Omdat de auto van Mieke de Wolf kapot was! Vanwege dit feit wordt van Minnen gevraagd de avond te openen om iets te vertellen over zijn persoonlijke ervaringen met de haptotherapie. Hierna kan de huidige rector van de academie eigenlijk niets anders meer doen dan tegensputteren of beamen. Op het moment, dat het gestarte betoog van van Minnen juist interessant wordt, besluit de

voorzitter het woord te geven aan de rector, die haar heeft toegefluis- terd dat zij haar kapotte auto te boven is. Klaarblijkelijk niet. De persoonlijke ervaringen met de haptotherapie van de rector monden uit in een aaneenschakeling van clichématige opmerkingen over haptonomie. Van Minnen laat zijn kans niet onbenut, hij interrumpert haar en verwijt haar vaagheid, waarna er helemaal niets meer uitkomt. De voorzitter besluit vervolgens de avond te larderen met door haar opgestelde brandende vragen. Ik zit zelf nog steeds te wachten op de inleiding van de twee sprekers, die verder uitblijft. Dat is in de loop van de avond niet meer terug te draaien.

Men raakt in gesprek over verslag- legging, hetgeen van Minnen zeer belangrijk vindt. De rector van de academie voor haptonomie geeft volmondig toe, dat zij dat in de loop van die jaren nog nooit heeft gedaan.

Haptonomen plegen de haptono- mie te kwalificeren als weten- schap. Jammergenoeg hebben zij niet de juiste achtergrond om te

HC Archief
Van Lijmans

weten wat een wetenschap inhoudt. Hierover is in het verleden een uitstekende lezing gehouden door Prof. Dr. de Wolf voor hetzelfde gezelschap.

Wanneer je de haptonomie een geloofwaardige plaats wilt geven, ontcom je niet aan gesystematiseerde verslaglegging vanaf het allereerste begin. Hierna kan dan een poging worden gedaan om deze gegevens volgens wetenschappelijke normen te toetsen. Geen eenvoudige opgave, maar je hoeft niet verzeild te raken in anekdotische indianenverhalen over jongetjes die niet kunnen poepen.

De avond gaat verder. Van Minnen neemt het woord over zijn nieuwe ingeslagen weg binnen de haptotherapie. Hij is afgestapt van de toets, het drieluik en het belasten. Hij is overgestapt naar een andere aanpak. Hij gebruikt tegenwoordig 'je voelt je niet goed, hè', hetgeen niet meer inhoudt dan een 'feeling respons', die allang gebruikt wordt bij onder andere de gedragswetenschap psychologie. Ik vraag me af wat er van de haptonomie overblijft wanneer je de toets, drieluik en belasten afschaft. De rector zegt het ook maar een leermiddel te vinden. De avond wordt steeds verwarrender. Waar hebben wij het nu eigenlijk over? Iets valt op. Er worden een aantal namen van personen genoemd, die veel bete-

kend hebben voor de haptonomie. Er ontbreekt er één: Troost. Van Minnen kan het niet over zijn lippen krijgen; Troost heeft het er zelf naar gemaakt. Waar was die Troost eigenlijk, de man die een duidelijke mening heeft over haptotherapie en in dit gezelschap eigenlijk niet mag ontbreken? Hij was niet uitgenodigd, hij had straf, omdat hij bij een vorige bijeenkomst op het laatste moment had afgezegd.

Na zo'n avond over haptotherapie denk ik, dat je als haptonoom heel stil moet zijn.....

Eva Jansen, Den Haag
oktober 1989

Haptonomie, nu ook bij de kruidenier?

„The mind can only absorb
what the seat can endure.”

*Albert Heyn in zijn afscheidsrede als
topman van het AHOLD-concern.*

'Haptonomisch' gedichtje

de deur

*een deur is open
ofdicht*

*een deur die open is
is een gat naar
de ruimte*

*een deur die dicht is
deel van de muur
begrenst de ruimte*

*als ie beweegt
is ie een deur
zo ben ik
een deur*

bert schierbeek

Ingezonden door Eva Huisingh

♥ redactie

van haptonomisch ♥

♥ contact, 🎵 namelijk Mia,

Ton, Michiel en Ingrid willen ♥

♥ van de 🎵 gelegenheid gebruik maken

om u, leden van de vereniging ✨ en lezers van ♥

♥ dit blad, hele fijne feestdagen 🎵 toe te wensen en

wij hopen, dat ✨ voor u het ♣ jaar 1990 een veelbelovend ♥

♥ en door-tastend jaar wordt. Tevens wensen wij, dat u na het lezen

van dit blad 🎵 zo enthousiast bent dat u het als een ♥

♥ voorrecht ziet ✨ om in 1990 ook

uw bijdrage te leveren. ♥

ΩΩ ΩΩΩ ΩΩΩ ΩΩΩ ΩΩ

ΩΩΩ ΩΩΩ ΩΩΩ

ΩΩΩ ΩΩΩ

ΩΩΩ

ΩΩΩ

Haptonomisch Contact

Tijdschrift van de Nederlandse Vereniging voor Haptonomie

- Redactieadres : d'Aumeriestraat 49
2586 XM Den Haag
- Redactie : Ton Bergman, hoofdredacteur
Mia F.W. van Luttervelt, secretariaat
Michiel Reinders, financiën
- Grafische vormgeving : Ingrid Ram,
Kwarts Pers- en Productiebureau
- Omslagontwerp : Ton Bergman
- Lidmaatschap Vereniging : De contributie voor 1989 bedraagt f 90,-
per jaar
- Gironummer : 5124312
- Bankrelatie : Amrobank, Rekeningnummer: 498982009,
beiden ten name van de penningmeester van
de Nederlandse Vereniging voor Haptonomie,
te Deventer, onder vermelding van
lidmaatschap.

Haptonomisch contact bevat oorspronkelijke artikelen, boekbesprekingen, verslagen van bijeenkomsten en alle andere artikelen, die hetzij de algemene grondslagen van de haptonomie representeren, dan wel daaraan gerelateerd kunnen worden, alsmede artikelen die de meningsvorming over haptonomie en de toepassingen daarvan bevorderen; berichten uit en over de vereniging.

Niets uit deze uitgave mag worden vermenigvuldigd en/of openbaar gemaakt worden door middel van druk, microfilm, fotokopie of op welke andere wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de redactie.

Kopij, getypt en indien mogelijk op diskette, kan worden gezonden naar de redactie van het tijdschrift. De redactie behoudt zich het recht voor kopij in te korten of niet te plaatsen. De sluitingsdata voor de kopij voor het volgende nummers zijn 11 januari, 11 april en 17 juli 1990.

HC archief
Wim Laumans

